

szerébe sodródván maga is el van mesélve; a beteges önmutogató valaki másnak a története.

Ki teremti meg a szöveg zárt rendszerét? Hol kaphatni rajta ezt a rejtőzködőt, aki nem ugyanaz, mint aki azt mondja „*elmesélem nektek*” (63. o.), meg azt, hogy „*és mi éppen ezt akartuk elmesélni*” (65. o.). Ez utóbbiról már tudjuk, hogy az ilyesfajta fordulatokat régi szerzőktől tanulta, s nem úgy, hanem úgyabul érti őket. De mi célja van éppen övele az előbbinek, aki kicsoda? Talán ő az, aki már nem szólalhat meg így, direktben, mert kiröhögnék, meg úgy gondolnák, hogy nem úgy érti, hanem úgyabbul. Ezért szóba hoz egy könyvet, ami nem tudjuk, miről szól, de lehet, hogy ő írta, csak nem meri közreadni; ehelyett ír róla. De meg sem mondja, mi van benne, csak sejteti, hogy olyan direkt mondatok, mint „*Tartsd szárazon az imaport*” (65. o.), mert azok meg cikik. De ezt feltételezni róla, meg azt, hogy ő lenne Karl May, megint túl direktül hangzik. Ahogy ő sem, úgy mi sem engedhetünk meg magunknak ilyen egyszerű megoldásokat.

A szöveg címe tehát annak a könyvnek a címe, amiről csak annyit tudunk, hogy az Isteni Kegye Fianak szent bibliája. A rejtőzködő pedig üzenetét talán nem is azoknak szánja, akik szívesen látnák őt ama másik mesélőnek, akit ő csak figurájává tesz, szó szerint kifiguráz. Talán ama régi olvasóban bizik, aki direktben olvas, s tudatni kívánja országgal-világgal, hogy ácsi, nézzétek, mi lesz a radikális ifjúkori eszmékből, mi lesz Don Pirulóból, minden elmúlik egyszer – *sic transit gloria mundi*. Az utolsó mondat, „*és mi éppen ezt akartuk elmesélni*” (65. o.), így mégiscsak az ő mondata, és azt jelenti, hogy bár a figurális metázó elbeszélő, csak azt akarta elmesélni, hogy nem is akarta elmesélni, ő, a rejtőzködő, csak azt akarta elmesélni, hogy előbb vagy utóbb mindent el kell mesélni egyszer.

Ezzel pedig számtalan problémát elhárít a tudós olvasó gondolatainak újtájból, aki, immár talajt érezve lába alatt, újra nekiveselkedhet, hogy részesévé váljon a világ múltásának.

Vagy mégsem? (*da capo al fine*)

Hárs Endre

A DRAMATURG MINT TÖRTÉNETÍRÓ

Czimer József: *Közjáték*

Pátria könyvek, 1992. 514 oldal + 17 kép, 148 Ft

A memoár, a személyes emlékezések, tanúságtételek műfaja általában önéletrajzot jelent. Ovidius, Szent Ágoston, Rousseau példaadásai után akár Rákóczi Ferenc, akár Goethe vallomásait olvassuk, a tanúságtétel előterében mindig ott láthatjuk a tanúságtévő életútját. Vagyis elsősorban magáról a szerzőről van szó, aki összefoglalja mindazt, ami őt formálta azzá, aki lett. – Czimer József tanúságtételéből szinte teljesen hiányzik az önfelmutatás. Czimer egy évtized hazai színháztörténetéről számol be, amelyet mint gyakorló dramaturg maga tapasztalt. És mint-hogy színházi ügyekben már jó ideje aligha van szakértőbb tanú ebben a tárgykörben, művét felettébb érdekes, mozgalmas színháztörténeti szakkönyvnek kell tekintenünk, amelyet mostantól nem nélkülözhet, aki hiteles körképet kíván a háború utáni újrakezdésektől az 1956-os izgalmakig terjedő időszak magyar színháztörténetéről. S minthogy én, aki ezt a beszámolót írom, történetesen ugyanebben az időben egy másik oldalról, de hasonlóképpen színházközelben voltam (tanár a színháztudomány felsőoktatásában), és akárcsak ő, mindmostanáig ugyanabban a művészetközeli életben élek (még korban is csaknem egyidősek vagyunk: ő egy évvel fiatalabb nálam) – elég hiteles tanúja lehetek mindannak, amit ő belülről élt át, és én kívülről – historikusként – tanúsítok.

Ahogy kezdtem, ez a könyv nem önéletrajz; itt tudatosan kerül a vallomástévő, hogy magamagáról szóljon. Csak a kezdetek előzményeiről említ egyet-mást, hogy régi félreértéseket oszlasson el. Volt ugyanis egy körinkben közkeletű tévedés, hogy Czimer arisztokrata ősök leszármazottja. Ez pedig Sztálin és Rákosi „öldöklő százada” idején alaposan nehezíthette az életutat. Most röviden meg kellett említenie, hogy valójában szegény – mondhatnók, proletár – sorból emelkedett a nagy képzettségű értelmiségiek sorába. Ez tulajdonképpen meglepő is, hiszen a két világháború közötti évtizedekben nagy szeren-

csének, nagy szívósságnak és nagy intelligenciának kellett együtt hatnia, hogy egy „szegény gyerek” olyan történelmi-filozófiai-lélektani műveltséghez, olyan széles körű nyelvtudáshoz (amelyhez szervesen tartozik az ógörög és a latin nyelvek birtokbavétele is) juthasson, amellyel a háború végeztével, az akkor már túl harmincadik évén Czimer megindulhatott a hazai értelmiségi életben. De itt már megint személyes tanúként kell emlitenem, hogy nem sokkal a háború befejezése után Boldizsár Iván kiváló hetilapjának – az *Új Magyarország*nak – ő is, én is belső munkatársai voltunk. Ott és akkor ismertem meg. Azt hittem, ő is a pedagógiai továbbvezető út felé tör, mint én. Ő azonban egyszerűen dramaturg, azaz a színházak fő drámaszakértője lett. Bár nem is az akart lenni. Most, amikor már négy évtizednyi dramaturgműlt húzódik mögöttem, bevallja, hogy „közjáték”-nak gondolta ezt a foglalkozást. Negyven éven át úgy tekintett arra a foglalkozásra, amelynek leghivatottabb szakembere lett, hogy ez ideiglenes tevékenység. Hol ő akart kilépni a végzet adta útról, hol őt akarták eltávolítani különböző okokból... de mindig kiderült, hogy nincs jobb nála. És így hosszú ideig az ifjúsági színjátszás fő szakembere, majd fővárosi és vidéki színházakban az egész színházi élet leghitelesebb szakértője, tanácsadója lett. Olykor még minisztériumi íróasztal mellett is, ahol egyáltalán nem szeretett ülni, és ahol mindig idegen maradt. De az élet dialektikája úgy hozta, hogy a végzetlen gyakorlat a legavatottabb tanácsadóvá tette, és a színházi élet már meg is szokta, hogy tőle várja el a tanácsokat.

Ilyen óriási gyakorlattal, hozzáértéssel, műveltséggel és írni tudással mondja el most annak a kalandos évtizednek hazai színházi életét. Az sem érdektelen, hogy ilyen biztonságos stílusérzékkel sohase akart író lenni. Nem művészi ihlet, hanem történetírói feladattudat készítette erre a könyvre, mint ahogy régebben kultúrpolitikai szükséglet indította érdekes esszéi megfogalmazására.

Ez a könyv tehát lényegében történelmi szakkönyv színházaink és színházpolitikánk egy viharos évtizedének jellemzésére. A hivatal és a színházi gyakorlat súrlódásai, a bürokrácia és a művészet konfliktusai jelentik a tíz év cselekményűjtjét. Lelkes, de hozzá nem

értő szinigazgatók, nagyon is hozzáértő, de kiszámíthatatlan indulatú rendezők, alázatosan művészi, de önérdékből alkalmazkodni akaró színművészek és színművésznők ingadozásai teszik felettébb cselekményessé a hiteles beszámolót. Elég talán arra utalni, hogy az alkotóerőt és a fondorlatos intrikát egyesítő Major Tamás és a művészi megszállottságot az idegzavarodottságig csúszó túlzásokkal vegyítő Apáti Imre (két igazán nagy művész, s ha más- és másképpen is, de ponyvaregénybe illő jellem) konfliktusai hogyan színezik az egész évtizedet, s máris érzékeltethető a könyv már-már szépirodalmi érdekessége. De talán ennél is érdekesebb és dokumentumszerűbb a hivatalok – főleg a Minisztérium és a Dramaturgiai Tanács – illetékeseinek viselkedéshullámlása. A fő vezetők – Darvas, a miniszter és Kende István, a DéTé (Dramaturgiai Tanács) alakjai, az íróasztaloknál ülők hozzá nem értése, a művészi és a politikai szempontok összeférhetetlensége és a mind-ent látó szakértő tárgyilagos ábrázolni akarása olyan érdekes olvasmánnyá teszi Czimer könyvét, amely nemcsak a szakmai érdeklődő, de a kalandos olvasmányokat kedvelő és a történelmet alaposabban ismerni kívánó számára is az olvasni érdemes olvasmányok közé sorolja a KÖZJÁTÉK-ot.

Hegedűs Géza

FEHÉR FERENC: A MEGFAGYOTT FORRADALOM (ÉRTEKEZÉS A JAKOBINIZMUSRÓL)

*Fordította Vajda Júlia
Cserépfalvi-Magueló, 1992. KomTEXTus
könyvek. 246 oldal, 398 Ft*

Fehér Ferenc könyve több mint egy évtizede született: akkor a francia történetírás számára lázba hozó újítás volt még Furet ironikus támadása a „*leninista vulgáta*”, az ott is félhivatalosszámba menő terrorimádó történetfel-